

SIGMUND FREUD ȘI NOUA VIZIUNE ASUPRA SEXUALITĂȚII Sigmund Freud and the new vision on sexuality

Andrei Sabin FAUR

Abstract: *The present article offers a brief vision on some main aspects regarding the life of Sigmund Freud, the founder of psychoanalysis. At the end of the XIXth and the beginning of the XXth century, psychoanalysis was a particularly important area within scientific life, specially in psychology. Sigmund Freud has built his theory based on previous clinical observations that were processed and adapted to the current scientific framework that characterised his era. A direct result of his research was the establishment of a series of scientific roles for women and men in society, that later had a major influence on many theories.*

Keywords: Sigmund Freud, psychoanalysis, Breuer, Viena, woman, society.

În acest eseu ne propunem să scoatem în evidență noua viziune asupra sexualității umane, adusă în prim-plan de dezvoltarea psihanalizei, disciplină legată în mod fundamental de numele medicului austriac Sigmund Freud (1856-1939). Teoria sa, dezvoltată la finalul secolului al XIX-lea, afirmă că cea mai mare parte a comportamentului uman este determinat de procesele inconștiente, constituite în ansambluri de credințe, temeri și dorințe a căror existență nu o putem surprinde conștient. Oamenii sunt conduși de instincte pe care societatea se luptă să le înfrâneze, de aici rezultând o permanentă stare de tensiune exercitată asupra fiecărui individ. Dintre aceste instincte, cele mai des întâlnite sunt instinctul sexual și instinctul agresivității.¹

Dezbaterile asupra științificității psihanalizei continuă și astăzi și au divizat în multiple rânduri comunitatea academică. Această disciplină a fost considerată științifică de către unii savanți, în vreme ce alții au considerat-o o mișcare terapeutică, o știință hermeneutică (Paul Ricoeur) sau chiar o pseudo-știință (Karl Popper), afirmațiile psihanalizei fiind imposibil de supus falsificării empirice. Însuși Sigmund Freud a fost ambiguu cu privire la eventualitatea unei verificări experimentale a teoriilor sale.²

Psihanaliza a adus în istoria științei prima semnalare a importanței sexualității în viața unui individ afirmând că, la baza tuturor simptomelor nevrotice se găsesc conotații sexuale.³ Această teorie a fost formulată de către Sigmund Freud în ultimul deceniu al secolului al XIX-lea, pe parcursul unei perioade mai îndelungate, în urma observării cazurilor clinice în propriul cabinet medical și a schimbului de idei cu medicii Josef Breuer și Wilhelm Fliess.

Secolul al XIX-lea a fost o epocă a rapidei dezvoltări tehnologice, facilitată de mitul dominant al progresului. Triumful raționalismului în viața omului trebuia să ducă la subordonarea naturii în fața intereselor sale. Alături de acest mit, ideea de moralitate era foarte puternică și stabilea clar roluri pentru ambele sexe. Femeilor educate și

¹ Rita L. Atkinson *et alii*, *Introducere în psihologie*, ediția a 11-a, București, Editura Tehnică, 2002, p. 12.

² Șerban Ionescu, *14 abordări în psihopatologie*, Iași, Editura Polirom, 2006, pp. 223-225.

³ *Ibidem*, p. 220.

oneste li se nega posibilitatea de a avea dorințe sexuale. Doar bărbații puteau afișa astfel de dorințe, iar societatea permitea satisfacerea lor în cadrul legitim (cuplul căsătorit) sau ilegitim, în casele de toleranță.⁴ Comparativ cu secolele precedente, istoricul și filosoful Michel Foucault a constatat o relaxare a mecanismelor de reprimare a sexualității, manifestată prin toleranța la relațiile prenuptiale și extraconjugale, estomparea blamării homosexualilor sau descoperirea sexualității infantile.⁵ În acest cadru general, care a dus și la creșterea interesului savanților pentru sexualitatea indivizilor, Sigmund Freud a trăit și și-a dezvoltat teoriile.

Fondatorul psihanalizei s-a născut în data de 6 mai 1856, în orașul Freiberg, situat în nordul Imperiului Habsburgic, pe teritoriul Cehiei de astăzi. Provenea din familia unui negustor evreu sărac, Jacob Freud, care avea doi fii mult mai mari dintr-o primă căsătorie. În anul 1860, familia s-a stabilit la Viena pentru a scăpa de creditorii tatălui. Au urmat ani dificili, membrii familiei Freud trăind la limita subzistenței în mahalalele vieneze. Statutul de evreu într-un oraș în care antisemitismul era prezent și putea îmbrăca forme violente l-a marcat pe tânărul Siegfried și l-a ambiționat să învețe din greu pentru a depăși adversitățile.⁶ Studiile liceale au fost desăvârșite cu brio, fiind mereu primul între colegii săi, iar în anul 1873 a decis să urmeze o carieră medicală.

În anul 1876 Freud a început să lucreze în laboratorul de fiziologie a lui Ernest Brücke, pe care îl admira. Șase ani mai târziu, în anul 1882, a fost nevoit să renunțe la studiul academic în favoarea practicii medicale, după ce publicase câteva studii asupra sistemului nervos la o serie de organisme marine și obținuse titlul de doctor cu un an înainte. Următorii trei ani au însemnat pentru Freud mutarea interesului științific dinspre sistemul nervos animal spre bolile nervoase umane, lucrând ca intern într-un spital de boli nervoase din Viena. Numit în anul 1885 conferențiar în neuropatologie, tânărul savant a obținut și o bursă pentru un stagiu de șase luni la spitalul Salpêtrière din Paris, pentru a audia cursurile marelui neurolog Jean-Martin Charcot (1825-1893).⁷

Pentru a intensifica legăturile cu savantul francez, Freud i-a propus să-i traducă lucrările în limba germană pentru a fi mai bine cunoscute. Charcot a acceptat și astfel a permis tânărului medic austriac să se apropie de el. De aici Freud a luat contact cu ideea că există cu siguranță o legătură între isteria feminină și aspectele genitale, însă această supoziție a fost enunțată doar în mediul privat.⁸ Oficial, Charcot promova la cursurile sale ideea că isteria era o manifestare a degenerării indivizilor. Teoria degenerescentei era foarte populară printre savanții epocii, care considerau că sub influența unor boli ascunse în familie, indivizii ajung treptat să se degradeze, pornind de la tulburări de conduită minore și ajungând până la nebunie. Ideea s-a bucurat de o

⁴ Roger Perron, *Istoria psihanalizei*, Timișoara, Editura de Vest, 1997, p. 26.

⁵ Michel Foucault, *Istoria sexualității*, volumul I, *Voința de a ști*, București, Editura Univers, 2004, p. 109.

⁶ Pierre Babin, *Freud- de la tragedie la psihanaliză*, București, Editura Univers, 2007, pp. 14-18.

⁷ Sigmund Freud, *Viața mea și psihanaliza*, Timișoara, Editura Excelsior, 2001, pp. 10-13.

⁸ Roger Perron, *op.cit.*, p. 21.

puternică popularizare și în spațiul cultural, prin lucrările unor scriitori precum Émile Zola și Guy de Maupassant, sau filozofi precum Friedrich Nietzsche.⁹

Freud a revenit în Austria în anul 1886 și a încercat să folosească cunoștințele nou-dobândite, însă s-a lovit de opoziția corpului medical vienez. Conferințele sale s-au lovit de reacții ostile și accesul său în laboratoare a fost drastic limitat. În aceste condiții, tânărul savant a renunțat la cariera universitară și și-a deschis un cabinet pentru a practica medicina pe cont propriu. Instrumentele sale practice pentru a trata „*bolnavii de nervi*” erau doar electro-terapia și hipnoza. Practica i-a demonstrat repede tânărului savant că electro-terapia este complet inutilă și nu dă roade decât dacă terapeutul folosește și sugestia. Hipnoza i-a rămas instrumentul de bază, pentru perfecționarea căruia a făcut și un stagiu la clinica doctorului Hippolyte Bernheim de la Nancy, în anul 1889.¹⁰ În acești primi ani grei ai formării și căutărilor, întâlnirea sa cu doctorul Josef Breuer a fost decisivă. Mai în vârstă cu paisprezece ani decât Freud, Breuer era un medic respectat, care i-a arătat prietenie și l-a sprijinit moral și financiar în repetate rânduri. Contribuția sa majoră la apariția psihanalizei se leagă de cazul Anna O. (Bertha Pappenheim), o femeie pe care a tratat-o între anii 1881 și 1882 prin metoda hipnotică. Anna O. era o tânără de 21 de ani, foarte inteligentă, extrem de afectată de boala mortală a tatălui ei, pe care l-a îngrijit cu devotament. În acest răstimp, ea a dezvoltat o serie de stări nocive precum slăbiciune, tuse, strabism convergent, dureri de cap, tulburări de vedere și paralizii parțiale. Breuer a reușit să elimine prin hipnoză o parte a acestor manifestări, aducând la lumină o serie de evenimente din viața ei, pe care acesta le considera cauzale. Vindecarea Annei O. nu a avut loc în totalitate, însă multe din simptome au dispărut. Breuer a evitat mult timp să vorbească despre această metodă deoarece vindecarea nu era completă și pacienta începuse să se îndrăgostească de el, fapt pentru care a și întrerupt tratamentul.¹¹

Freud a fost informat pentru prima oară despre acest caz în anul 1883, însă abia în deceniul următor i-a solicitat lui Breuer să-l revadă împreună, întrucât metoda folosită și descoperită atunci merita mai multă atenție. După cum arată corespondența sa cu Wilhelm Fliess, confidentul său, cu care împărtășea multe preocupări, Freud a început din anul 1893 să lege neurastenii de sexualitatea anormală.¹² De la Breuer a preluat această metodă și a aplicat-o pe propriile paciente, care au contribuit foarte mult la conturarea propriei teorii. Paciente precum Căcilie M., Emmy von N. sau Elisabeth von R. l-au ajutat foarte mult să obțină propriile concluzii cu privire la cauzele isteriei și de natura lor sexuală. În anul 1895 i-a scris lui Fliess despre concluzia la care ajunsese: isteria este cauzată de o spaimă sexuală petrecută în perioada dinaintea pubertății.¹³

Această concluzie a constituit unul din motivele pentru care relația dintre

⁹ *Ibidem*, p. 40.

¹⁰ Sigmund Freud, *op.cit.*, pp.17-19.

¹¹ Peter Gay, *Sigmund Freud- o viață pentru timpul nostru*, București, Editura Trei, 1998, pp. 76-79.

¹² *Ibidem*, p. 74.

¹³ *Ibidem*, pp. 81-104.

Freud și Breuer s-a deteriorat treptat, până la ruperea legăturii. Cei doi medici au publicat în anul 1895 un volum intitulat *Studii asupra isteriei*, care reunea cercetările lor și punea la punct o metodă de intervenție, pe care autorii au numit-o *catartică*, constând în decărcarea bagajului mental nociv prin hipnoză.¹⁴ Lucrarea a fost primită cu rezerve de către corpul medical austriac, fapt care l-a determinat pe Breuer să se retragă din aceste cercetări. De asemenea, protectorul lui Freud nu admitea rolul sexualității în producerea isteriei, nedorind să-și pună în pericol reputația.

Concluziile lui Sigmund Freud însă erau diferite. Calea pe care ajunsese la ele era în opinia sa rațională și conformă spiritului științific al epocii. În spatele pacienților sale, medicul a descoperit conflicte sexuale actuale sau amintiri despre evenimente sexuale precoce. Discuțiile cu bolnavii săi, uneori facilitate de hipnoză, l-au dus la concluzia că toți avuseseră la un moment dat vătămări sexuale.¹⁵ Cu perseverență, savantul a studiat toate aceste manifestări și a reușit să deosebească între nevroza anxioasă, cauzată de *coitus interruptus*, excitația amăgitoare și abținerea, și neurastenie, cauzată de masturbarea în exces. A reușit astfel să stabilească o legătură între liniștea pe care o căutau pacienții săi și gestiunea funcției sexuale.¹⁶ Prima teorie născută din această legătură a fost *teoria seducției*, care presupunea intervenția agresivă a unei persoane asupra copilului înainte de pubertate, sub forma unei molestări. Freud a renunțat însă la această teorie în anul 1897, considerând că este posibil să fi indus chiar el această imagine pacienților. A contribuit la această renunțare și sentimentele față de tatăl său, pe care nu și-l putea închipui în acea postură, pentru a explica isteriile din familia sa.¹⁷

Într-o epocă în care corpul era imaginat ca o mașină compusă din celule și supusă legilor fizice și chimice, Freud a fost primul care și-a pus problema influenței moralului asupra fizicului.¹⁸ Prin teoria sa legată de rolul sexualității, fondatorul psihanalizei s-a rupt de teoria dominantă a degenerescenței, punând în schimb bazele unei tehnologii a instinctului sexual, autonomă față de ereditate, rasism și eugenie, care erau atunci în plină afirmare.¹⁹

Concepția lui Freud asupra sexualității se regăsește în lucrarea *Trei eseuri privind teoria sexualității*, publicată în anul 1905. Aceasta este lucrarea în care și-a teoretizat cele mai importante concepte cu care a operat ulterior. Primul eseu cuprindea un model de clasificare al „*perversiunilor sexuale*” din vremea sa: homosexualitatea, fetișismul, pedofilia, sadismul, sado-masochismul. Acestea au fost grupate în două categorii: deviații de la obiectul sexual normal și deviații de la scopul sexual normal. Al doilea

¹⁴ Sigmund Freud, *op.cit.*, p. 25.

¹⁵ *Ibidem*, p. 27.

¹⁶ *Ibidem*, p. 28.

¹⁷ Peter Gay, *op.cit.*, p. 106.

¹⁸ Alain Corbin, Jean-Jacques Courtine, Georges Vigarello (coord.), *Istoria corpului*, volumul II, *De la Revoluția Franceză la Primul Război Mondial*, București, Editura Art, 2008, pp. 50-51.

¹⁹ Michel Foucault, *op.cit.*, p. 112.

eseu definea și analiza sexualitatea infantilă, căreia părintele psihanalizei i-a atribuit următoarele manifestări: suptul degetelor, reținerea fecalelor, rivalitatea fraternă și masturbarea. În al treilea eseu, Freud a discutat despre maturizarea sexuală a indivizilor.²⁰

Reputatul istoric Thomas Laqueur a adus în discuție una din inovațiile lui Freud în domeniul sexualității, care constă în teoretizarea unei transformări ce ar avea loc la maturizarea sexuală a fetițelor și anume transferul sexualității feminine de la clitorisul aparent masculin (echivalent al penisului) la vaginul esențialmente feminin, văzut ca un non-penis.²¹ Sub acțiunea factorilor sociali, femeia renunță la plăcerea orgasmului clitoridian, căutând plăcerea în orgasmul vaginal, clitorisul devenind un organ secund, cu rol în potențarea plăcerii produse de vagin. Consecința acestei schimbări este o creștere a libidoului bărbaților și o pregătire a sexualității pentru scopul reproductiv. Acest orgasm vaginal este o invenție a lui Freud întrucât, după cum a arătat profesorul Laqueur, o întreagă literatură medicală cunoștea rolul clitorisului, iar Freud nu avea cum să o ignore.²² Teza sa reprezintă o altfel de formulare a relațiilor dintre sexe, așa cum le vedea epoca sa. Trecerea plăcerii de la clitoris la vagin însemna pentru femeie asumarea rolului pentru care le pregătea societatea. Prin această concluzie, psihanaliza justifică rolul pe care societatea l-a acordat femeilor și care începuse să fie contestat de către feministe.

Sigmund Freud a devenit celebru abia după Primul Război Mondial, când teoriile sale se răspândesc și sunt puse în practică. Scrise cu un mare talent literar, lucrările sale au circulat intens în perioada următoare²³ iar perspectiva nouă pe care a adus-o asupra sexualității a devenit un reper fundamental pe scena intelectuală a modernității europene, chiar dacă a fost ulterior infirmată pe baze empirice. Personalitatea fondatorului psihanalizei a rămas și astăzi o figură majoră pentru cei care practică psihanaliza, iar operele sale sunt studiate și respectate. Dezbaterile de idei în jurul teoriilor sale a început încă din timpul vieții sale, prin criticile aduse de reprezentantele feminismului și continuă până azi, atenția mutându-se asupra științificității și moștenirii lor în psihologie.

²⁰ Peter Gay, *op.cit.*, pp. 156-160.

²¹ Thomas Laqueur, *Corpul și sexul de la greci la Freud*, București, Editura Humanitas, 1998, p. 215.

²² *Ibidem*, p. 216-220.

²³ Paul Johnson, *O istorie a lumii moderne*, București, Editura Humanitas, 2005, pp.13-14.